מיום ליום

תל־אביב, י"ב באייר, תשי"ח

חבלי לידה של המוסד "יד ושם"

דין וחשבון של מבקר המדינה נתן לציבור בפעם הראשונה ידיעות על התקדמותו של המוסד "יד ושם". הדו"ח משקף את חבלי הלידה של מוסד זה, ונדמה כי עדיין לא יצא לדרך המלך.

לא נייחד כאן את הדיבור על הליקויים שמבקר המדינה גילה בתחום המנהלי. נניח לתופעות שהסברן שלתן בתחום ההרגלים הנפוצים אצלנו — כל מיני מוסדות המבקשים "לחלוב" מוסד אשר התקציב שלו ניזון מידה המלאה והפתוחה של הממשלה, הסוכנות היהודית והשילומים. המוסד "העשיר" מסכים לשלם תמיכות לפונים אליו: יעדת הר ציון שליד משרד הדתות (10,000 לירות), החברה ההיסטורית הישראלית (70,000 לירות) וכדו'. ואם נרצה להיות רחבי לב, אפשר גם לרשום על חשבון שבר לימוד של אנשים שאינם מנוסים די צרכם את הסכום של 90,000 לירות שמיבצע עשיית מיקרופילמים של מסמכי הגנזך הידוע שבארולזן עלה ל"יד ושם" יותר משהתקציב חזה מראש.

השאלה המרכזית המעסיקה אותנו כיום היא, מה "יד ושם" עתיד לתת לנו. כמה פירסומים העמידו את הציבור על העבודה הרצינית של העובדים המדעיים של המוסד. אולם נשאלת השאלה אם דוקא עובדים אלה אינם נוטים לפרוש את יריעת מאמציהם לרוחב שהוא מוגזם ואין לו, במקרה מסויים, קשר ישיר עם ייעודו של "יד ושם".

יש טעם ברעיון של "פנקס הקהילות" שיציין בצורה של לאכסיקון גיאוגראפי־היסטורי את כל הקהילות שנפגעו על ידי הנאצים. אך אם המדור המטפל בהכנת פנקס זה, מתכונן גם לשלב שני בעבודתו שיכיל את תולדותיהם של כל הקהילות האלה מיום היווסדם, צריך לומר כי זהו מפעל החורג מתחום התפקידים המקוריים של "יד ושם" ואפילו אין עובדים על חלק זה עתה — מיטב שהמחשבה עצמה על מה שאולי יוכל לבוא כהשלמה לרשימת הקהילות הנחרבות, לא תפריע לסיומה המהיר של רשימה זו. כיום היא מתוכננת רק בתורת "מבוא לפנקס הקהילות"; אך נדמה, כי יהודי הארץ והגולה זכאים בדור זה לקבל ספר שיכיל את שמותיהן של כל הקהילות שיד הגרגש השמידה אותן, ואין זה תפקיד שהוא למעלה מכוחותיו של "יד ושם". למעלה מ־100,000 ערכים כבר נרשמו — הישג יפה שצריך לאפשר פרסום בעתיד הלא־רחוק.

מסובכת לאין שיעור יותר היא פרשת רישום חללי השואה. "יד ושם" עשה גדולות בקבצו בסך הכל 800,000 "דפי עד" מאנשים הגרים במדינה. אך ברי, כי אין להסתפק בדפים אלה; יש צורך להשוות את הנתונים שהושגו בדרך זו עם מקורות אחרים ולבדוק כל נתון באופן קפדני. זוהי עבודת גמלים ואין לדרוש כי תיגמר בהקדם. השאלה היא אם תוכל להיגמר אי־פעם. אין להסתפק בדפי העד של אזרחי ישראל; צריך לשתף במשימה זו גם את יהודי התפוצות. וכאן התברר, כי שיתוף הפעולה בין נציגויות חוץ של המדינה לבין הועדים הארציים של הקרן הקיימת לישראל, לא הביא לידי תוצאות של ממש. אין זה ברור אם האשמה רובצת דוקא על שותפות זאת או על אחד השותפים; מבקר המדינה אומר באופן סתום, כי "לאחר שהוחל בפעולת הרישום בחוץ לארץ נתברר שהמפעל בצורתו המתוכננת, אינו בר ביצוע. בעקבות התייעצויות עם ארגונים יהודיים שונים הוחלט בסוף 1955 על הפסקת הפעולה".

מה ייעשה עתה כדי לקדם את מפעל רישום חללי השואה? מפעל זה — טעם וצידוק לו בתנאי, כי יהיה שלם ומדוייק; כי רשימות חלקיות ישנן בשפע, אם חלו בהן אי־דיוקים ושגיאות — זה עניינם הפרטי של יוזמיהן. "יד ושם" — אם בכלל נכנס לתחום זה, חייב לעשות עבודה נקיה. הקשיים בתחום זה הם עצומים; ואנו רשאים לשמוע מאנשי "יד ושם" דעה אחראית אם בכלל ניתן להתגבר עליהם.

החוק מסמיך את "יד ושם" להעניק "אזרחות זכרון" לחללי השואה. תקנון המוסד שהותקן בשנת 1956, אינו מכיל הוראות על תנאי קבלתה של אזרחות זכרון וסדרי הענקתה, ומבקר המדינה מוסר כי לדעת המוסד "עדיין לא הובשרו התנאים החיצוניים להוצאת תעודות אזרחות זכרון". לא נעדרו קולות שהזהירו לפני חמש שנים את המחוקק מפני הרעיון הזה, ואין הפתעה בכך שהענין לא התקדם.

קשה יותר להבין מדוע מתעכב ביצועו של מפעל אחר הנועד להנציח את שמותיהם של כל אלה שהשתתפו במערכות הקרב נגד הצורר הנאצי ועוזריו, כחיילים ולוחמי מחתרת יהודית ונצורי גיטאות. המבקר מוסר, כי "לא נמצאו הדרכים המתאימות לציון ההשתתפות במערכה נגד הנאצים". שמא נמתחה שוב יריעה יותר מדי רחבה?

"יד ושם" צריך להתרכז בדור זה בתפקידים שיש במילויים כדי לספק את רצונם של שרידי השואה — ולמעשה כל בני העדה האשכנזית הם שרידים כאלה — להחזיק ביד אי־אלו ספרים שיעידו על התקופה ההיא באופן מוסמך וכולל. יחד עם זאת חייב המוסד לאסוף חומר דוקומנטארי שישמש מקור לחוקרים — עתה ובדורות שיבואו אחרינו. מפעלים השואפים לדיוק ארכיוני לגבי מיליונים של בני אדם, ספק אם יש טעם להשקיע את הכוחות המועטים לפי היחס בהכנתם.

הסכם מוסקבה־בון וישראל

אליעזר ליבנה

בשבעה דרכים נפלג ובאחד נשוב

האמנם הצעותי קיצוניות?

בקשת תעודות מדומות

מה בין יבוא־הון לשנור?

חוזרת תקופת דב יוסף?

א. י. פריד

ש"י עגנון בגלימת דוקטור

קל וחומר

שלושה דברים ל־1 במאי

מאת שבתי טבת

תוקם מרפאה מרכזית של קופ"ח בירושלים

אזכרה למתתיהו רווין

עוזי ושות'

ראיתי שמעתי

חג ללא חגיגיות

חג המים באום־אל־פחם

איגוד הומה תיירים

מגדל אייפל הואר

הירוק שוויץ

היום – לפני 10 שנים

שנת תקומת ישראל

הארץ לפני 30 שנה

שתי עיוורות ערביות

צרפת וארצות סקאנדינביה

ר. האלמש

עשור בדרך לאחוד אירופה

לקראת השלב השני

יתרונות של ביקורת עצמית

לפני השותפות הכלכלית

להתגבר על העבר

*) British Economic Policy Since the War. A Penguin Special by Andrew Shonfield. London 1958. Penguin Books. 3/6. 288 pp.